

Centralasien del 2

Del två i vårens seminarieriserie om Centralasien handlade om naturresurser och miljöfrågor samt postsovjetisk utveckling.

Naturresurser och miljöfrågor

Gunilla Björklund, naturgeograf och ordförande i Svenska Aralsjösällskapet, guidade oss genom bergskedjor och slättområden fram till Aralsjön, belägen på gränsen mellan Kazakstan och Uzbekistan. Problemen kring Aralsjön samt dess inflöden genom floderna Syr-Darja och Amu-Darja stod i fokus.

Centralasien hade redan under Sovjettiden stora bomullsodlingar, som kräver omfattande konstbevattning, och blivit vida utbredd i området. Konstbevattning leder till att grundvattnet stiger, varpå tillgången till syre för växtligheten försämras. På grund av hög avdunstning är området dessutom kraftigt försaltat. Stora mängder gödningsmedel har tillförts för att öka skördarna och konsekvenserna av detta är en toxisk miljö. Medellivslängden bland lokalbefolkningen är endast 40-50 år.

En annan aspekt av problemen kring Aralsjön är av politisk karaktär. Floderna Syr-Darja och Amu-Darja flyter genom samtliga stater inom Centralasien för att slutligen mynna ut i Aralsjön. Då Kazakstan, Uzbekistan och Turkmenistan har stora naturtillgångar i form av uran, kol och olja, vill dessa länder använda vattnet för konstbevattning. Kirgizistan och Tadzjikistan är däremot förhållandevis fattiga på fossila bränslen, och dessa länder vill istället använda vattnet till att producera vattenkraft. Här råder således olika intressen, vilket ytterligare kompliceras av att vatten för konstbevattning bör utvinnas under sommarhalvåret, medan det motsatta råder för vatten ämnat till vattenkraft. Aralsjön, som tidigare var världens fjärde största insjö, har de senaste trettio åren krympt drastiskt och sedan 2009 är sjön uppdelad i en nordlig och en sydlig del. Vattnet i norra Aralsjön håller bättre kvalitet än i den södra och var tidigare en blomstrand fiskesjö. På senare år har man här nått tämligen lyckade resultat med att plantera in fisk.

Till följd av sjöns uttorkning har ön Ostrov Vozrozdjenija i sydvästra Aralsjön sammanvuxit med fastlandet. Här har Sovjetunionen tillverkat biologiska stridsmedel som till exempel anthrax, (mjältbrandsbakterier och -sporer) sedan slutet av andra världskriget. I dag sägs produktionen ha upphört.

Postsovjetisk utveckling

Henrik Hallgren, rådgivare och analytiker samt ordförande i Forum Eurasien, talade under andra halvan av seminariet om politik, utveckling och relationer länderna emellan. Samtliga stater inom Centralasien utom Kirgizistan styrs hårt av presidenter, som valts under av omvärlden kritiserade omständigheter och oftast sträcker sig inte demokratin mycket längre än till formella val.

Det mycket fattiga Tadzjikistan är ett polariserat land, till stor del präglat av inbördeskriget 1992-97, då uppskattningsvis 50 000 - 100 000 människor dödades.

Även i Uzbekistan har våldsamheter förekommit mellan den sittande regeringen och oppositionen. 2005 blev exempelvis protesterna så omfattande i staden Andizjan, att president Islam Karimov skickade pansarvagnar mot demonstranterna. Officiellt krävde upproret endast 187 dödsoffer, vilket troligtvis stämmer illa överens med verkligheten.

Turkmenistan räknas till en av världens värsta diktaturer med en omfattande personkult av landets tidigare ledare, Saparmurat Nijazov. Denna personkult upprätthölls bland annat genom president Nijazovs bok, *Ruhnama*, (ung. "Själens bok"). Boken, som var obligatorisk litteratur för såväl skolbarn som universitetsstudenter, innehåller högst personlig andlig och moralisk vägledning samt presidentens egna tolkningar av landets historia.

Även i Kirgizistan var 2005 ett politiskt oroligt år. Genom den så kallade *Tulpanrevolutionen* avsattes president Askar Akajev. Efter ett andra folkuppror 2010 styrdes landet under en tid av Centralasiens första kvinnliga president Roza Otunbajeva vilket har satt visst fokus på viktiga kvinnofrågor som hela denna region har, däribland brudrov, arrangerade äktenskap, hög mödra- och barnadödlighet, HIV och trafficking.

Centralasiens stater ligger samtliga under plats 100 på *The Economists* demokratiindex och har en lång väg att gå för att uppnå sin fulla potential.

Caroline Nordvall